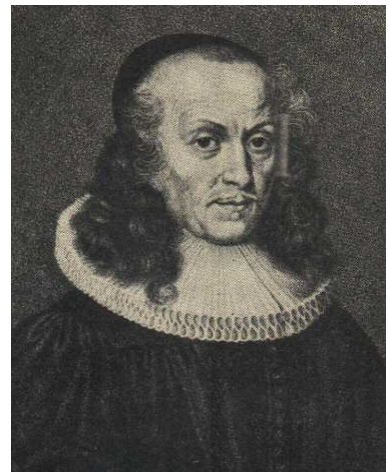

Pietismus

Vypracoval: Jiří Čermák, učo: 145155

Pietismus je náboženské hnutí pramenící z protestantizmu. Jeho zrod lze spatřovat, jako odpověď na upadající oficiální protestantismus v sedmnáctém století, který se zaměřoval především na dodržování dogmatického pravověří. Pro veřejný život v Německu měl velký vliv pietismus jako hnutí obnovující církevní a občanský život. Vynoření se pietismu z Německé luteránské církve lze spojit s osobou P. J. Spenera. Podobné pohyby předcházeli pietismus v reformované církvi Nizozemí (Gisbert Voetius, Jodocus von Lodensteyn) a dále v Německu na dolním Rýnu (Gerhard Tersteegen). Předchůdce Spenera lze najít i mezi Luteránskými mystiky (Valentin Weigel a Johannes Arndt) a teology (Johann Gerhard, Johann Matthias Meyfart, a Theophilus Grossgebauer).

Philipp Jakob Spener, narozený v roce 1635 v Rappoltweiler v Alsasku, byl za svých dětských let pod vlivem zbožné hraběnky Agathe von Rappoltstein a díky tomu byl obeznámen s tak asketicky zaměřenými pracemi jako bylo Arndtovo „Sechs Bücher vom wahren Christenthum“. V Ženevě, kam Spener odešel studovat roku 1660, byl ohromen prací Jeana de Labadie. Spener našel první sféru své praktické pracovní činnosti ve Frankfurtu, kde byl ustanoven pastorem a následně i

starším, v roce 1666. V jeho kázání, ve kterém zdůrazňoval potřebnost živé víry a posvěcení každodenního života. Rozpoznal však nereálnost ve vedení lidí k vyššímu stupni dokonalosti a pojal představu *ecclesiola in ecclesia*. Tehdy roku 1670 založil tzv. „Collegia pietatis“ (a odtud také název pietismus), což byla soukromá shromáždění v jeho vlastním domě za účelem čtení náboženských textů a vzájemném rozebírání děl. Zde také předkládá šest návrhů pro zlepšení církve, mezi nimiž figurovali věty jako: univerzální kněžství a při kázání má být tvořen tlak na vstřípení víry a praktické zbožnosti. Těchto šest požadavků formuloval písemně jako "Pia Desideria" (Zbožná přání 1675).

Širší oblast působnosti se pro Spenera otevřela, když byl v roce 1686 jmenován soudním kazatelem v Drážďanech. V srpnu téhož roku Hermann Francke, Paul Anton, a Johann Kaspar Sehadé založili v Lipsku podle Spenerovi myšlenky „Collegia philobiblica“. Jež měli sloužit k praktickému vyložení svatého písma a přilákali tak velké množství lidí. Pietistické hnutí však v Lipsku vzalo brzy za své, zejména zásluhou profesora Johanna Benedicta Carpzova. Pietismus byl obviněn z falešných doktrín a opovrhováním církví a teologickou vědou. „Collegia philobiblica“ byla rozpuštěna v roce 1690, jejich představitelům bylo zakázáno kázat a byli vyhnáni z Lipska. Spener měl v Sasku upadnout v nemilost a byl 1691 odstraněn do Berlína jako provost kostela sv. Mikuláše. Pietismus napadl Carpzov ve velikonočním projevu 1691 a stejně také (pravděpodobně) pastor Roth Halle v anonymní práci „Imago Pietismi“. Ze strany pietismu pak následovala živá výměna reakcionářských brožur. Spenerovo vystupování v Berlíně mělo velký význam pro pietismus, těšil se totiž velké náklonnosti a plné důvěře prince Frederika III. (pozdějšího krále Frederika I.). Spener měl také rozhodující vliv při výběru profesorů na nedávno založenou univerzitu v Hale. Francke, který po odjezdu z Lipska pracoval v Erfurtu, nastoupil v Hale jako profesor a pastor v roce 1692, jeho přítel Joachim Justus Breithaupt ho předcházela v říjnu roku 1691 jako první profesor teologie a ředitel teologického semináře. Teprve později přichází do Hale také Franckeho kolega z Lipska Paul Anton, který na univerzitě rovněž přijímá židli. I další profesori jako Christian Thomasius, slavný právník a organizátor založení univerzity, měli přinejmenším přátelský vztah k pietistickým teologům, dokonce i když s nimi nesdíleli jejich náboženské názory. Tak se univerzita v Hale stala centrem Pietistického hnutí v luteránském Německu.

Francke založil roku 1695 sirotčinec, kolem kterého seskupil instituce přizpůsobené potřebám učitelů a žáků. Také zaměřil svou pozornost na misie a podporoval šíření Bible. Pietismus v celku uchoval obsah Luteránských dogmat, ale zacházel se svou systematickou teologií a filozofií jako pouze se sekundární. V kázání proti laxnosti mravů odsoudili luteránské dogma o ospravedlnění vírou a trvali na životě v aktivní oddanosti. Pietistické shromáždění usilovalo o sílení kajícího vnitřního usebrání vedoucího k modlitbě, oddanému čtení a nabádání sebe sama. Tzv. „adiaphora“, to jest divadla, tančení, atd. byla považována za nemravná. Po založení univerzity v Hale nabrala kampaň ortodoxních luteránů proti pietismu

větší sílu, angažovali se zejména Samuel Schelwig v Gdaňsku, Valentin Alberti v Lipsku a teologická fakulta ve Wittenbergu, s Johannem Deutschmannem v jejím čele. Později přišel Valentin Ernst Loscher (zemřel 1747), proti tomu byl pietismus bráněný Joachimem Langelem, profesorem v Halle. Během těchto zápasů začali zakladatelé pietistického hnutí umírat, Spener 1705, Francke 1727, Breithaupt 1732, a poté následovala doba poklesu hnutí.

Navzdory smrti všech vrcholných představitelů a nezdolné snaze opozice se vliv pietismu dále rozšířil a jeho prestiž s podporou králů Frederika I. a Frederika Williama I. stále rostla. Frederik William I. vydal nařízení, že všichni teologové, kteří chtějí být jmenováni do úřadů v Prusku by měli studovat v Hale po dobu nejméně dvou let. Laskavost projevovaná panovníkem pietistickému hnutí ale náhle skončila nástupem Frederika II. na trůn. Kromě Hale pomáhali k šíření pietismu také university v Königsbergu a Giessenu. Pietismus měl také silného patrona v postavě Frederika IV., krále Dánska, který poslal do Hale pro doporučení misionářů pro dánské východní indické území. Ve Württembergsku pietismus přibral zvláštní znak, byl střízlivější při přebírání názorů Spenera a Franckeho a o to byl vlídnější k organizaci a teologii luteránské církve, uvolnil se více výstřednosti, měl více scholastických zájmů a kvetl déle než pietismus v severním Německu. Francke, projížděl Württembergskem v roce 1717 a všude byl vítán s velkou úctou, zatím co s pozdějšími představiteli pietismu v severním Německu neměli ve Württembergsku žádný styk. Vůdce hnutí ve Württembergsku byl Johann Albrecht Bengel (zemřel 1752), který jako mnoho dalších Württembergských teologů studoval v Hale, s ním myšlenkově spřízněni byli Eberhard Weismann a Friedrich Christoph Oetinger. Další hnutí vyvinuté z pietismu se nazývalo „Herrnhüter," jehož zakladatele bychom měli vidět v Countu von Zinzendorfovi, který také studoval na universitě v Hale. Ve Švýcarsku byl pietismus rozšířen zejména v kantonech Bernu, Curychu, Basileji a Vaduzu.

Lze jasně vidět, že z cesty nastoupené Spenerem a Franckem, produkoval pietismus velmi prospěšné výsledky v subjektivní zaujatosti celého hnutí, jako-li ležel ve středu útoků a mnoha zneužívání. Dekadentní pietismus vedl k formaci různých nezávislých společností, fanatiků jako Nillenarians a jiným kriminálků, oddávajících se oplzlým orgiím (Wittgensteinovi skandály a Buttlarův gang). Mezi teology, začínajícími jako pietisté, kteří pokročili ve své nezávislé pozici, docela v rozporu

s organizovaným protestantizmem, byl nejviditelnější Gottfried Arnold (zemřel 1714). Byl považován za zástupce fanatického mysticismu, stejně jako jeho žák Johann Konrad Doplel, který napadl všechny formy ortodoxního křesťanství. Ačkoli zakladatelé pietismu neměli ani v nejmenším úmyslu opouštět základ luteránského dogmatu. Pietistické hnutí se svým zacházením s dogmatem, jako sekundární věcí a jejich nedostatečným zájmem o změny doktríny, připravoval zemi pro teologický racionalismus doby osvícenství. Johann Salomo Semler, otec racionalismu, vystudoval na škole v Hale a byl jmenován jako profesor teologie na universitě v Hale (1752), otevřel cestu k nadvládě racionalismu, proti kterému byli oddaní pietisté stejně bezmocní jako představitelé pravověrného protestantství. Pietismus opět ožil v protestantském Německu a Švýcarsku začátkem devatenáctého století, jako odpověď na racionalistické osvícenství a jako hlad po hlubším náboženském citění. Dalekosáhlá aktivita nesená podal těchto proudů se projevila v mnoha částech Německa a Švýcarska, třeba v kázání Freifrau von Krüdener o pokání. Veškeré společnosti a asociace propagující domácí misie udělali také velmi mnoho pro podporu ducha pietismu. Na druhé straně, spolu s dobrými výsledky, tento pohyb znovu degeneroval do mystického fanatismu a sektářství (např. „sanctimonious hypocrites“ v Königsbergu asi 1835; s hlavními vůdci Schonherrem, Ebelem, a Diestelem). Tam lze také spatřit zásadní rozdíly mezi subjektivním pietismem a teologickým liberalismem Albrechta Ritschla a jeho školou. Jelikož naléhání na vnitřní náboženský prožitek ve formě pocitu, je základní představa pietismu, kdežto Ritschlanova škola je protilehlá oddaným pietistům, právě tak jako ortodoxním luteránům.

Závěr

Philipp Jakob Spener a August Herman Franckle, zakladatelé sirotčince v Halle, usilovali o zkřesťanštění každodenního života. Ve svých „*collegia pietatis*“ se soustředili na individuální pastorační péči a hodiny biblické výchovy pro dospělé: výchova v nové lidi, *caritas*, obnovená kázání, duchovní péče, misie. Spenerova *Pia desideria* se stala stimulem pietistické církevní reformy. Silný aktivistický charakter přejal Spener spolu s Francklem od anglického deismu a holandského buditeleského hnutí. Díky svému sepětí se západoevropským étosem, racionalismem a osvícenstvím umožnili Spener s Francklem značné části německého pietismu

celosvětovou působnost. Tento velký pietismus Spenera a Franckla zcela jasně směřoval k reformě, na jejímž základě stálo věřící svědomí a racionální vědění. Zpočátku k reformě či změně uvnitř osoby, poté následně přes probuzení, obrácení osobního života, až k reformě škol, univerzit, církve a státu. Pietismus navzdory protipietistickým zákonům převychovává celé luteránské Německo, zakládá školy a mění šlechtické i městske domy v místa tuhé disciplíny, modlitby, obrácení a práce. A to především díky spojení hnutí s dalšími elementy: kalvínskými, osvícenskými a koloniálními. Nejlepším příkladem je pruský panovník Frederik William I., který chtěl nejen ze sebe, ale i z obyvatelstva své země vychovat nové lidi. Možná zde lze spatřit počátky militarismu, násilné uniformizace vnitřního i vnějšího člověka a jeho přípravy pro boží, později pak pro vladařovi plány.

Ve všech spiritualistických hnutích a v pietismu, do jisté míry nevyjímaje, se skrývá silný sklon k vymícení veškerého zla na zemi. V Německu se projevil zejména na východě. J. S. Semler, čelní představitel osvícenství v Halle, popisuje ve svém životopise život na pietistickém knížecím dvoře ve Saalfeldu. Panuje zde přísný duchovní režim a pevně stanovenými poutěmi, hodinami modliteb a nápravami. Všichni tu pozorují sebe sama i své okolí, vedou si deníky a kalendáře o svém duchovním životě, zoufají nad svými hříchy a záměrně se přetěžují. Nemálo z nich upadá pro neustálé rozjímání nad hříchy do chmur a zoufalství, jak se to přihodilo i jednomu ze Semlerových bratří. V této přehřáté blouznivecko-extatické atmosféře se při společných pobožnostech potkávají šlechtici, měšťané, řemeslníci a selky. Tento nový lid je připraven vyrvat nebi spásu za každou cenu.¹

Semler není zdaleka sám kdo popisuje tyto temné stránky pietismu, podobné zprávy podává například i Karl Philipp Moritz, atd. I přes sporné otázky se pietismu podařila další věc, a to začlenění ženy do veřejného života v Německu. Protože od dob mystiky se v Německu o ženě jako duchovním typu vůbec nemluvalo.

¹⁾ Friedrich Heer, *Evropské duchovní dějiny*, Praha: Vyšehrad 2000, str. 563.

použitá literatura:

August Fransen, Malé církevní dějiny, Praha: ZVON 1992.

Friedrich Heer, Evropské duchovní dějiny, Praha: Vyšehrad 2000.

Tony Lane, Dějiny křesťanského myšlení, Praha: Návrat domů 1996.

Helena Pavlincová a kol., Slovník, *Judaismus, Křesťanství, Islám*, Praha: Mladá fronta 1994.

<http://www.orthodoxinfo.com/inquirers/pietism.aspx>

http://www.all-science-fair-projects.com/science_fair_projects_encyclopedia/Pietism